

LEGAL REGULATION OF THE PROBLEM WITH DISADVANTAGED KIDS AND DEINSTITUTIONALISATION

Abstract: Over the last ten years Bulgaria has been undergoing an accelerated process of deinstitutionalisation and provision of alternative services for children at risk. This process is accompanied and defined by a number of national and supranational documents that are presented in this article. The main legal and regulatory documents relevant to the problem studied are the following: the UN Convention on the Rights of the Child, the Child Protection Act, the Implementing Regulations for the Child Protection Act, the Social Assistance Act, the Implementing Regulations of the Social Protection Act Children's Family Assistance Act, Regulations for the Application of the Family Assistance Act for Children, Act on the Integration of Persons with Disabilities, Regulations for the Implementation of the Law on the Integration of People with Disabilities, the Law on the Integration of People with Disabilities

---

Author information:

Zhivko Zhechev
Assoc. Prof., PhD
At Department of Social Work
at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
✉ zivkoz@abv.bg
🌐 Bulgaria

Keywords:

deinstitutionalisation, children at risk, disadvantaged
children, convention, law, rules of law

През последните десетина години в България тече ускорен процес на деинституционализация и предоставяне на алтернативни услуги за деца в риск. **П. Воденова** пише, че [9, с.7] „това осигурява рамка за имплицитно интегриране на нови процеси в съществуващите подходи и методологии.“

Този процес е съпътстван и определен от редица национални и наднационални документи, които се представят в тази статия.

Основните законови и нормативни документи, имащи отношение към изучавания проблем са следните :

Конвенция на ООН за правата на детето – приета от Общото събрание на ООН на 20.11.1989 г., ратифицирана с Решение на Великото народно събрание от 11.04.1991 г., бонародвана в ДВ бр.32 / 23.04.91 г., в сила от 03.07.1991 г. [4]

България и всяка държава, ратифицирала този международен документ следва да се съобразява с него, да изготвя и приема своите документи от националното законодателство в синхрон със заложените в конвенцията права. Законът за закрила на детето почти напълно покрива отразеното в Конвенцията. В нея са залегнали неотменни права на детето, като право на живот; на оцеляване и развитие; уважение на самоличността, гражданството; недискриминация; съхранение на семейните връзки; право да живее с двамата си родители, освен ако отговорни органи са доказали, че това не е в негов интерес; право на гарантиране на здравни и други осигуровки, здравни грижи, нормални битови условия; в случай на раздяла на семейството в различни държави, право да потърси съдействие за събиране на семейството; право дори ако детето е непридружено, само да поиска убежище на бежанец;

при невъзможност да живее в собственото семейство, право да му бъде осигурена алтернативна семейна грижа – приемна грижа и т.н.

Всяка държава, ратифицирала Конвенцията, се задължава да спазва заложените в нея права на детето, като приведе своето вътрешно законодателство в съответствие с Конвенцията за правата на детето.

Към ООН функционира Комитет по правата на детето, в 10-членен състав, с 4 годишен мандат, с правомощия за мониторинг над държавите-членки по спазването правата на детето. Прави наблюдения над държавите и дава препоръки.

България също е наблюдавана и оценявана по гарантиране правата на детето. В две свои заседания на 21.05.2008 г. Комитетът се запознава с резултатите, а от заседанието си на 06.06.2008 г. излиза с конкретни констатации от наблюденията и препоръки към нашата държава.

Някои от най-важните препоръки са:

- Създаване на независим орган, който да съблюдава спазването на правата на децата, настаняването в институции и изоставянето на деца, децата от малцинствени групи (особено деца от ромски произход). Според Комитета за правата на детето този орган може да бъде Независима агенция с мандат за мониторинг и популяризиране правата на децата. За тази независима агенция комитетът предлага два варианта: а/ отделно бюро за правата на детето; б/ част от институцията на Омбудсмана, като бъде назначен пълномощен Заместник-Омбудсман по правата на децата.

- Омбудсманът да кандидатства за акредитация пред Международния координационен комитет на националните институции за популяризиране и защита на правата на човека (ИСС).

- Включване на децата; Детския съвет; на организациите, работещи с деца; в подготовката и реализирането на значими планове и програми за развитие като Национални планове за развитие, Панове за действие, Годишни бюджети и Стратегии за намаляване на бедността;

- Въвеждането на система за младежко правосъдие и специализирани съдии, работещи по проблеми на децата. Акцентира се особено много върху младежката престъпност. Препоръчват се отново изменения на ЗБППМН.

Закон за закрила на детето

Обн. ДВ. бр.48 от 13.06.2000 г, в сила от 01.01.01 г, изм. ДВ. бр.14 от 20.02.09 [1]

Това е основният документ, уреждащ правата и защитата на всяко дете. Документ, регламентиращ основната линия на държавната политика за деинституционализация на децата. Съобразен с международното законодателство, в него са фиксирани ясно общи положения (глава I) като принципите (чл.3) и мерките (чл.4) за закрила, органите за закрила и техните отговорности (чл.6 и чл.6а), задълженията на лицата и организациите за съдействие при нужда; правата и задълженията на родителите, или други отглеждащи децата (чл.8); правата и задълженията на институциите за деца / резидентните услуги; услугите в общността чл.8а ; и т.н.

В цяла една глава II са отразени правата на детето (чл.10 до чл.16), предмет на закрила и възстановяване в случай на тяхното нарушаване.

В глава III са представени органите за закрила на детето , с техните правомощия (напр. Чл.17а) и функции (чл.21).

Важно място в закона заемат мерките за закрила на детето, залегнали в глава IV на закона. Тя всъщност отразява най-ярко дейностите по закрила надетето, в съответствие с цялостната държавна политика за защита на децата в неравностойно положение.

Закрила в семейна среда (чл.23, чл.24) е обект на интензивна работа в отделите за закрила за социално-психологическа, юридическа, материална, морална и други видове

подкрепа при криза от какъвто и да е вид в семейството. Включително и чрез социална услуга.

Друг важен акцент е извеждането на едно дете от биологичното му семейство. Основанията (чл.25); възможните алтернативи /роднини, близки, приемно семейство, институция, редът за прилагане на мерките за закрила извън семейството (чл.35); административната (чл.26, чл.27) и съдебната процедура за това (чл.28); основанията и начините за връщане на дете в биологичното му семейство (чл.29, чл.30), са много съществена част от закона, активно и ежедневно прилагани в работата на отделите и съда, защитавайки най-добрите интереси на изоставените деца; или деца без родители; или тези, чиито родители са в невъзможност да полагат грижи за тях.

Приемната грижа с критериите за нея е представена в чл.31 до чл.34.

Като една от най-прилагните мерки за закрила извън биологичното семейство и през погледа на социална услуга, предоставяна от роднини и от приемни семейства, ще бъде повече представена в частта за социалните услуги.

Ролята и мястото на полицията в спешни случаи на закрила на дете, организирането на полицейска закрила е проследено от чл.37 до чл.43

Забележки на ЕС:

В настоящия си вид законът е един добър, работещ нормативен акт, независимо от някои забележки на ЕС, като например въпросът за обществения контрол и мониторинг; за участието на децата в дейностите по закрила; за възможности за изслушване на децата без оглед на възрастта и вземане под внимание мнението им по преценка на съда.

Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето

Обн. ДВ. бр.66 от 25 Юли 2003г., изм. ДВ. бр.84 от 19 Октомври 2007 г. [5]

С него се уреждат условията и редът за прилагане на мерките за закрила на детето; лицензиране на доставчиците на социални услуги за деца; предоставяне на финансова помощ и/или помощ в натура и контрол за спазване правата на детето.

Глава II, касаеща органите за закрила на детето и координирането на техните действия, следва да се преработи от законодателя в частта си за Комисията по закрила на детето. Целта е да се приведе в съответствие със ЗЗД, където вече се говори за Комисия за детето, под председателството на Кмета на общината, а не на директора на Дирекция "СП". Очакванията от тези промени са активизиране на общините и общинските власти с повече отговорности по проблемите на детето, гарантиране партньорството между държавни, общински и обществени организации.

Глава III (чл.9 до чл.33) регламентира подробно редът за осъществяване на мерки за закрила на детето – от постъпване на сигнал, през събиране на информация, оценяване на случая, планиране на действията и мерките за закрила, реализирането на някои от тях чрез доставчик на услуга, редът и начинът на доставяне на социална услуга. Очертани са и мерките за закрила извън биологичното семейство, ясно очертавайки степенуването и подреждането им и най-вече институционалната грижа като крайна мярка. Тя регламентира конкретно дейността на отдел "ЗД".

Глава IV (чл.34 до чл.45) описва подрбно редът за лицензиране на доставчиците на социални услуги за деца. Описани са документите, придружаващи заявлението до председателя на ДАЗД за лиценз; съставът на комисията като представителства в нея; сроковете и начините на вземане на решенията; срокове за издаване на лиценз от Председателя на ДАЗД; документацията, която комисията води /регистър на молбите, протоколна книга, регистър на лицензите/, такси за лицензите. Следва да се има предвид че държавните и общинските институции за деца не подлежат на лицензиране от ДАЗД, тъй като започват дейността си въз основа на други актове.

Тази глава регламентира конкретно дейността на ДАЗД по въпросите за лицензирани доставчици на услуги за деца.

Глава V е особено съществена за дейностите по “ЗД”. В нея са регламентирани условията и редът за получаване на помощи. Същите са определени като еднократни и месечни (чл.46). Еднократните са предназначени за превенция и реинтеграция (чл.48) и могат да са в размер до 5-кратния гарантиран минимален доход. Месечните помощи са предназначени за отглеждане и възпитание при роднини и близки (чл.49); Месечни средства за отглеждане и възпитание в приемно семейство (чл.50). Помощите и средствата по чл. 49 и чл. 50 са диференцирани според възрастта на детето в три групи от 0 до 7 години - 3-кратен размер на Гарантирания минимален доход (3xГМД); от 7 до 14 год. – 3,5xГМД; от 14 до 18 год. – 4xГМД. В правилника са предвидени и добавки за деца с увреждания, отглеждани в семейства на близки и роднини, или в приемни семейства (чл.51) – 75 % от Гарантирания минимален доход - ГМД, който към 2009 г. е 65 лв. Уточнени са необходимите документи и редът, по който се отпускат помощите, както и по който сепрекрятят.

В глава Va (чл.57а до чл.57г) са поместени следващи важни дейности в областта на закрила на детето – трудови правоотношения с професионално приемно семейство – една от новите алтернативи на социални услуги в общността.

С приемането и се даде възможност приемната грижа да стане и професия, чиито труд се заплаща. Уточнен е начинът и видът на сключване на трудовия договор с един член от семейството (чл. 57а), размерът на платен годишен отпуск (чл.57г), размерът на трудовото възнаграждение (чл.57в).

Трудовото възнаграждение е диференцирано според броя настанени деца в семейството: за едно дете – 130 % от минималната работна заплата /МРЗ/ за страната; за две деца – 140 % от МРЗ; за три и повече деца – 150 % от МРЗ. Очакваните промени за трудовите възнаграждения на приемните семейства все още не са факт.

Изрично е уточнено, че освен трудов договор с трудово възнаграждение, остава в сила и сключването на договор със семейството за отглеждане на настанено при него дете, според който договор се изплащат средствата по чл. 50 за издръжка на детето.

Финансовите дейности по глава V и глава Va са в разпоредителните функции и правомощия на Дирекция “СП”, респективно отдел “ЗД”.

Глава VI, контрол по правата на детето, отразява правомощията на председателя на ДАЗД и контролните функции на агенцията по спазване правата на детето. Проверява се спазването на стандартите за качество на социалните услуги за деца по реда, определен в Наредба за критериите и стандартите за социални услуги за деца.

Глава VII третира въпросът за информационната система по закрила надетето, предвидена да се поддържа на 3 нива – общинско, регионално и национално.

По разработен проект трябва във всички дирекции да има електронни регистри, предвидени в ЗЗД; в регионалните дирекции – електронни регистри на деца за осиновяване и на осиновяващи за пълно осиновяване. Предвид единна национална информационна мрежа, на национално ниво ще бъде ясна информацията за цялата страна. Програмният продукт към момента не функционира, в много дирекции не е изобщо инсталиран и практически единната информационна система не е доизградена.

Дали обаче всички общини са готови и отворени към проблемите на детето? Дали няма да останат забравени или поизоставени някъде назад, на фона на финансово приоритетни дейности за общините като архитектура, градоустройство, пазари, общинки и държавни имоти и други? В този смисъл дали държавата не делегира твърде рано и повече от необходимото правомощия и дейности на общините. Няма ли да се получи някъде в някои общини изоставане в решаване проблемите на децата.

Вярна е и тезата, че чувствайки се повече стопани, ще бъдат по-отговорни, но.... времето ще покаже.

Закон за социално подпомагане

Обн. ДВ. бр.56 от 19.05 1998г., последно изм. ДВ. бр.58 от 27.06. 2008г. []

С него реално се уреждат обществените отношения, свързани със социалното подпомагане на гражданите в Република България, които без помощта на друг не могат да задоволяват своите основни жизнени потребности. С него се изпълнява една всеобхватна политика на борба с бедността и подобряване качеството на живот на групите хора, не можещи да се справят сами.

Социалното подпомагане се изразява в предоставяне на помощи и на услуги.

Право на социално подпомагане имат българските граждани, семейства и съжителстващи лица, които поради здравни, възрастови, социални и други независещи от тях причини не могат сами чрез труда си или доходите, реализирани от притежавано имущество или с помощта на задължените по закон да ги издържат лица да осигуряват задоволяване на основните си жизнени потребности./чл.2, ал.3/

Право на социална помощ имат и чужденците с разрешение за постоянно пребиваване в Република България, чужденците, на които е предоставено убежище, статут на бежанец или хуманитарен статут, чужденците, ползващи се от временна закрила, и лицата, за които това е предвидено в международен договор, по който Република България е страна. (чл.3 ал.4).

В глава III (от чл.11 до чл.15) – поставя изискванията за социалното подпомагане като социални помощи. Разгледано е правото на хората на подпомагане чрез средства в пари или в натура, ил в социални инвестиции. Социалните помощи се дават, за да допълват или заместват собствените доходи до основните жизнени потребности, или да задоволят инцидентно възникнали потребности на подпомаганите лица и семейства. Посочени са видовете помощи, показателите, по които се прави социалната преценка. Посочена е база за определяне на социалните помощи – гарантиран минимален доход (ГМД)

Глава IV (от чл.16 до чл.19) разглежда социалното подпомагане като социални услуги. Те се основават на социална работа и са насочени към подкрепа на подпомаганите лица за осъществяване на ежедневните дейности, или за тяхното социално включване. Уточнено е от кого могат да се извършват социални услуги (чл.18 – държава, община, лицензирани и регистрирани доставчици – български и чужди граждани); възможностите услугите да се предоставят при съвместно участие въз основа на договор между държавата, общините и лицензираните физически или юридически лица.(чл.18) Посочени са и условията за такси на услугите, или други договаряния (чл.17). Става ясно и това, че дейностите в областта на социалните услуги се предоставят чрез конкурс.

По мнение на редица автори, социалните услуги подлежат на аутсорсинг. **П. Воденова** [10, с.6] „Счита се, че подходящи за аутсорсване са онези процеси, които не влизат в ядрото на дейността на организацията (неключови, спомагателни, второстепенни процеси).“

В глава V с един единствен чл.20 е отделено място за изискванията за професионалните и личностните качества на социалните работници, и то с препратка към Наредба на министъра на труда и социалната политика.

Глава VII (чл.24 до чл.30) определя финансирането на социалното подпомагане /републикански бюджет; общински бюджети; национални и международни програми; дарения от местни и чуждестранни физически и юридически лица; средства от фонд "Социално подпомагане"; други източници.

Фонд “Социално подпомагане” е към министъра на труда и социалната политика. Неговите средства се набират (чл.26) от: целева субсидия от републиканския бюджет; дарения и завещания от местни и чуждестранни физически или юридически лица; 30 % от размера на таксите от ползващи социални услуги, финансирани от републиканския бюджет; приходи от организирани извънредни и специализирани тиражи на Държавната парично-предметна лотария и на Българския спортен тотализатор; възстановени неправомерно

получени средства по фонда и лихвите по тях; такси от издадени лицензи; други източници. Определен е и органът на управление на фонда – управителният съвет от управител, подуправител и трима членове (чл. 28), тяхната избираемост и назначаемост, както и функциите на този управителен съвет (чл.29).

Глава VII (чл.31 – чл.38) отразява контролът и административно-наказателната отговорност при социалното подпомагане.

Министърът на труда и социалната политика упражнява цялостен контрол по спазването на закона и подзаконовите нормативни актове в областта на социалното подпомагане.

Инспекторатът към Агенция за социално подпомагане упражнява специализиран контрол по законосъобразното прилагане на нормативните актове.

Държавната агенция за закрила на детето упражнява контрол по спазване на стандартите за качеството на социалните услуги за деца. (чл.31).

Регламентирани са правата и задълженията както на инспекторите (чл.32), така и на проверяваните. Уточнени са правомощията на инспектората за налагане на принудителни административни мерки (чл.34).

Фиксиран е и обществен орган – обществен съвет – за съдействие и помощ и за обществен контрол (чл.35).

Правилник за прилагане на Закона за социалното подпомагане [7]

Обн. ДВ. бр.133 от 11.11. 1998 г; последно изм. ДВ. бр. 26 от 07.04 2009г.

В този нормативен документ са изложени конкретно и ясно правилата за двата основни вида социално подпомагане – социални помощи и социални услуги, които от своя страна са в общността и институционализирани социални услуги.

В частта за социалните помощи ясно се откроява правилото на диференциран подход на разрешаване и получаване на помощи. Всички изисквания и условия, на които де се отгваря, за да се получат помощи, са ясно описани в съответни членове. Всички видове помощи, право на граждани в затруднено положение, и в същия момент съобразени с диференцираните изисквания са:

- месечна помощ за безработни (чл.9);
- месечна целева помощ за наем на общинско жилище (чл.14);
- еднократна помощ, при инцидентно възникнали нужди (чл.16);
- еднократна за издаване на лична карта (чл.16 а);
- еднократна при лечение в чужбина, за лични разходи на болното лице и придружителя му (чл.17);
  - безплатно еднократно двупосочно пътуване из страната с автобус или влак на многодетна майка (чл.18)
  - безплатно двукратно двупосочно пътуване из страната с автобус или влак на хора с увреждания над 71 %; деца с увреждания; военноинвалиди (чл.19). В това число право на безплатни билети имат и придружителите на лицата с определена чужда помощ, когато пътуват с тях (чл.19).

Социалните помощи се отпускат на лица и семейства по постоянен адрес, на който се извършва и социалната анкета. В този смисъл ако лицето има разлика между постоянен и настоящ адрес , дори ако отговаря на условията, трудно може да упражни правото си на социална помощ.

Право на месечна помощ имат лица или семейства, чийто доход за предходния месец е по-нисък от определен диференциран минимален доход. Основа за определяне на този

диференциран минимален доход е гарантираният минимален доход (ГМД). За 2008 год. е бил 55 лв; за 2009 г. той е 65 лв. определя се с акт на Министерския съвет.

Критериите за диференциран минимален доход са много. Ето някои от тях, които касаят децата и техните семейства:

За деца:

- до 16-годишна възраст, ако учи - до придобиване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст - 91 % от ГМД;

- от 7 до 16-годишна възраст, а ако учи - до придобиване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст, и е допуснало 5 или повече неизвинени отсъствия за съответния месец - 30 % от ГМД

- от 7 до 16-годишна възраст, което не учи - 20 % от ГМД;

Наблюдава се обвързване на помощта с грамотността и образованието на детето

- за дете-сирак; дете, настанено в семейство на близки и роднини; приемно семейство по чл. 26 от Закона за закрила на детето; за дете с трайно увреждане - 100 % от ГМД;

- за родител, отглеждащ сам дете/деца:

- до 3-годишна възраст -120 % от ГМД;

- до 16-годишна възраст, а ако учи - до придобиване на средно или професионално образование, но не повече от 20 години - 100 % от ГМД;

- за бременни жени 45 дни преди раждане и за родител, отглеждащ дете до 3-годишна възраст -100 % от ГМД.

Размерът на месечната помощ се определя като разлика между диференцирания минимален доход за семейството и доходът на семейството от предходния месец.

Освен подходящият критерий, подпомаганият трябва да отговаря и на други условия, изложени в чл.10 – размер на собствено жилище и възможности за допълнителни доходи, ако има такива; да няма спестявания и влогове; да не е продавал, дарявал, завещавал, прехвърлял срещу гледане имот; да не е пътувал в чужбина и пр. И най-важното - безработните да са регистрирани в дирекциите "Бюра по труда" най-малко 9 месеца преди подаване на молбата за социална помощ и да не са отказвали предлаганата им работа и включването им в курсове за квалификация и преквалификация, организирани от дирекциите "Бюра по труда". Това изискване не важи за бременни след трети месец и майки с деца до 3-годишна възраст, за хора с увреждания; учащи над 18 год. в дневна форма она обучение.

Безработните получават месечна помощ, при условие че не са отказали да участват в общински екологични програми и програми за благоустрояване и хигиенизиране на населените места за не по-малко от 5 дни. (чл.11)

Освободени от това задължение са бременни след трети месец, майки с деца до 3 годишна възраст, хора с физически или умствени увреждания; гледащи хора с увреждания (чл.12).

Средства по ЗСП и ППЗСП

Средствата, необходими за помощите по ППЗСП, посочени по-горе (месечни, еднократни, целеви) постъпват в АСП по Програма "Предоставяне на социални помощи при прилагане на диференциран подход". Нейната цел е Осигуряване на основните жизнени потребности и допълване на доходите на бедни лица и семейства до диференцирания минимален доход.

През 2008 г. в страната по ППЗСП, с месечни, еднократни и целеви социални помощи са подпомогнати общо 226 841 лица и семейства, а усвоените средства са 48 496 508 лв от републиканския бюджет.

По тази програма наред със средствата, фиксирани по ППЗСП, за безработните по чл.9 се внасят и здравни осигуровки, съгласно чл. 40, ал. 3 т. 5 и т. 9 от Закона за здравното осигуряване за сметка на републиканския бюджет чрез дирекциите "Социално подпомагане

С глава III от правилника започва другия вид социално подпомагане – социалните услуги, които могат да се предоставят в общността и в специализирани институции. Посочени са видовете услуги, упълномощените лица за откриване, закриване, компетентните органи и необходимите документи за предоставяне на услугата. Например услуга в общността се предоставя след социално проучване от озд и издадено направление от ОЗД (ДСП) до избрания доставчик. Институционална услуга се предоставя отново след социално проучване и оценка от ОЗД, издадена заповед на Директора на ДСП. С тези си функции отделът и дирекцията осъществяват пълен контрол на входа и изхода на институциите (чл.40а).

Доставчиците на социални услуги изготвят индивидуален план за всяко дете, насочено към тях.(чл.40г) отразено е и задължението на доставчика да води регистър на потребителите (чл.40д).

Глава IV отразява условията и реда за регистрация на лица, предоставящи социални услуги. Отбелязана е спецификата за доставчиците на услуги за деца, че освен регистрация в Агенция за социално подпомагане, е необходим и лиценз от държавна агенция за закрила на детето за доставчик на услуги за деца.

По-подробно социалните услуги през призмата на социално подпомагане и на мерки за закрила на дете, ще бъдат разгледани самостоятелно, като все по-значими за ефективността на държавната политика в повишаване качеството на грижи и жизнен стандарт на децата.

Глава V (чл.52 до чл.54а) отразява обществения контрол за социалното подпомагане. Отбелязано е изграждането на обществен съвет, който реално има и партньорски функции при изграждане и изпълнение на държавната политика, и контролни функции, с правомощия за писмено информиране на инспектората на АСП при установени нередности.

Правилникът е един мощен лост за провеждане на държавната политика за борба с бедността. Регламентирана е подкрепата както във вид на социални помощи под формата на пари, натура и социални инвестиции, така и във вид на социални услуги в общността, или в институции. Застъпени са всички обществени групи хора в неравностойно положение, в частност и децата. За разширяване защитата на правата на децата и хората с увреждане обаче съществува специализирана нормативна база.

Закон за семейните помощи за деца [3]

Обн. ДВ. бр.32 от 29.03.2002г, последни изм. ДВ. бр.23 от 27.03.2009г

Той урежда условията за придобиване правото на семейни помощи при бременност, раждане и отглеждане на деца, формите и реда за тяхното предоставяне.

Семейните помощи по този закон са:

- еднократна парична помощ при бременност (чл.5а);
- еднократна парична помощ при раждане на дете (чл.6);
- еднократна парична помощ за отглеждане на близнаци до навършване на една година от последната промяна на закона, (в сила от -1.01.2009 г.) (чл.6а);
- еднократна парична помощ за отглеждане на дете до навършване на една година от майка студентка, учаща в редовна форма на обучение (от 01.01.09 г.) (чл.8в);
- месечни помощи за дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст (чл.7);
- месечни помощи за отглеждане на дете до навършване на една година (чл.8);
- целеви помощи за ученици (чл.10а).

Право на семейни помощи за деца имат:

- бременните жени - български граждани;
- семействата на българските граждани - за децата, които отглеждат в страната;

- семействата, в които единият от родителите е български гражданин - за децата с българско гражданство, които отглеждат в страната;

- семействата на роднини, близки или приемни семейства - за децата, настанени по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето;

- бременните жени - чужди граждани, и семействата на чужди граждани, които постоянно пребивават и отглеждат децата си в страната, ако получаването на такива помощи е предвидено в друг закон или в международен договор, по който Република България е страна.

При всички видове семейни помощи за деца, без оглед има или няма подоходен или друг критерий, има 2 (две) задължителни условия: детето да не е оставено за отглеждане в институция и да се отглежда в страната. За това в понататъшните допълнителни изисквания няма да се повтарят постоянно.

Подоходен критерий е предвиден в случаите на: еднократна парична помощ при бременност; месечни помощи за дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст; месечни помощи за отглеждане на дете до навършване на една година; целеви помощи за ученици. Няма доходни условия при правото на еднократна парична помощ: за раждане на дете; а отглеждане на близнаци до навършване на една година; за отглеждане на дете до навършване на една година от майка студентка, учаща в редовна форма на обучение. /Правото обаче вече казахме, се упражнява, ако детето не е оставено за отглеждане в институция./

Месечната помощ за отглеждане на дете до 18 (20) години се получава ако детето посещава редовно училище,

Ако се установят с експертно решение на ТЕЛК заболявания на детето, месечните помощи са в двоен размер.

Месечните помощи за отглеждане на дете до 1 годишна възраст се отпускат ако майката не е осигурена по реда на Кодекса за социално осигуряване (безработна).

В случай, че детето е с увреждания, месечните помощи за неговото отглеждане се осигуряват до навършване на 2-годишна възраст на детето, независимо от дохода на семейството.

Освен от майката, месечните помощи до 20 години; и тези за отглеждане на дете до 1 година (месечни и еднократна за студенти) могат да се получават: от бащата при писмено съгласие от майката; от законен представител или попечител – при невъзможност на майката (смърт, тежка болест и поставяне под запрещение)

В чл.10 е уточнено, че помощите се отпускат след подаване на молба-декларация, за всяка помощ по съответния член по отделно.

В чл.10"б", в сила от 01.04.09 г., е предвидено нещо истински ново и атрактивно в интерес на децата: Семейства, на които детето (децата) не може да бъде записано в общинска детска градина, имат право на помощ в размер на 100 лв. месечно за всяко дете на възраст от 3 до 6 години. Помощите са за сметка на републиканския бюджет. Министърът на финансите издава наредба за реда за получаване и изразходване на помощите.

Законът за семейните помощи за деца е един добър инструмент за правене и изпълнение на социална политика. С няколко съществени члена се стреми да обхване и противостои на няколко съществени проблема: образование и посещаемост; стимулиране на раждаемостта; тежестта и трудността на отглеждане на близнаци; моралната и материална трудност за отглеждане на болно дете /дете с увреждания/; бъдещи мерки за туширане проблема с недостига на детски заведения; неплащане на издръжки от страна на родителя (издръжката вече не е доход), и т.н.

При прилагането на закона в практиката се забелязва неточност в терминологията при описване на правоимащите на семейни помощи в случаите, когато майката няма възможност да ги получи. Чл.9 ал.3 – при невъзможност на майката

(осиновителя/осиновителката) да получава помощите, те се предоставят в пари и/или под формата на социални инвестиции на законния представител или попечител на детето.

Идентифицирани са два казуса в практиката:

1. Не е изрично цитирано “настойникът”. Това дава основания на някои служби да стигат до заключението, че не трябва да се плащат месечни помощи по чл.8 /така наричаните майчинство/ отново на децата с настойници, в която група попадат и децата без родители. Нелогично отхвърляне на равенството между законен представител и настойник!?! Или буквоедство, което нарушава интересът на децата. Защото чл.117 ал.2 от Семейния кодекс ясно посочва, че настойникът е длъжен да се грижи за поставения под настойничество, да управлява имуществото му и да го представлява пред трети лица. Т. е. настойникът е законен представител на малолетното дете и няма място за други интерпретации и неизплащане на майчинство срещу удостоверение за настойничество.
2. Ако майката е работеща, осигурена и получава майчинство по реда на Кодекса на труда, а настойник след нейната смърт или поставяне под запрещение се яви неработещ или пенсионер, възниква “прехвърляне на отговорности между НОИ и Дирекциите “СП” – кой да плаща, или по-точно кой да не плаща майчинството за бебето.

Моето лично мнение по казуси от този вид – странни тълкувания на нормативната уредба – наследяване на майчинството няма, в този смисъл НОИ няма преки отговорности по продължаване на изплащане на майчинството. Съществува възможност за ползването му от баща, баба, дядо, след писменото съгласие на майката, и осиновяване, след което остатъкът от майчинството се заплаща на новия родител. Смъртта или запрещението на майката влиза в категорията “майката няма възможност да ги получи”, т.е. в хипотезата на чл.9 ал. 3 и не може да се превежда към хипотезата на прехвърляне на майчинство и получаването му по реда на КТ и от НОИ. Допълнено с кореспонденция на закона с правилника за неговото прилагане, чл. 28 от ППЗД посочва, че когато майката е получавала обезщетение за бременност, раждане и отглеждане на дете при условията и по реда на Кодекса за социално осигуряване (КСО) и осигуряването бъде прекратено, помощта по чл. 8 ЗСПД се изплаща за остатъка от срока до навършване на една година на детето. Чл.27 от ППЗД пък ясно фиксира, че помощта за отглеждане на дете до 1 год. се изплаща на лицето, упражняващо родителските права (в цитирания казус настойника). Т.е. след смъртта на майката /или нейното запрещение/и няма баща, майчинството се изплаща на настойника, от Дирекция “СП”.

За да няма различни тълкувания, е необходимо указателно писмо, даващо отговор на проблемите и уеднаквяващо различните практики в страната.

Правилник за прилагане на Закона за семейните помощи за деца [б]

Обн. ДВ. бр.67 от 12 .07.2002г., изм. ДВ. бр.71 от 01.09.2006г.

С правилника се уреждат условията и редът за отпускане; изплащане; възобновяване; изменение и прекратяване на семейни помощи при бременност, раждане и отглеждане на деца

Те се отпускат от дирекциите "Социално подпомагане" въз основа на молба-декларация по образец, утвърден от министъра на труда и социалната политика, заедно с необходимите документи.

Месечните помощи са обвързани с посещаемостта на учебните занятия. Въз основа на кореспонденция между Училища, Регионална дирекция “СП” и Дирекциите “СП”, за месеца, в който детето е направило повече от 5 отсъствия, помощите се спират.

Месечните помощи за деца, отглеждани в семейство на роднини и близки или в приемно семейство по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето (ЗЗД), се предоставят и след прекратяване на настаняването поради навършване на пълнолетие от детето, ако то продължава да живее в семейството, до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст. Това се удостоверява с декларация на лицата, при които е настанено детето, както и с проверки на ОЗД при ДСП.

Помощите за деца, отглеждани от настойници / попечители, настанени в семейства на близки, роднини, или приемни семейства, се изплащат, независимо от дохода на родителите или отглеждателите на детето.

Регламентирайки ясно стъпките при прилагане на Закона за семейните помощи за дете, с последните промени за студентите и за близнаците, са обхванати и подкрепени още едни от неравностойните групи.

Еднократната помощ при бременност дава възможност за равни права на осигурените и неосигурените жени, гарантирайки им възможност да посрещнат увеличените разходи преди раждането на децата им.

Еднократната целева помощ за ученици пък цели да се подпомогнат семействата при закупуването на облекло, обувки и учебни помагала и пособия, необходими за започване на учебната година. Предоставянето на тези средства не е само финансова помощ на семейството, но и стимул за посещаване на училище и възможност за равен шанс на първокласниците, особено в маргинализираните общности

С двойни функции – стимулираща и санкционираща е и предвидената мярка в Правилника да се лишават от месечни семейни помощи за деца до средно образование семействата, чиито деца са допуснали 5 неизвинени отсъствия за месеца.

Закон за интеграция на хората с увреждания [2]

Обн. ДВ. бр.81 от 17 Септември 2004г., изм. ДВ. бр.108 от 19 Декември 2007г.

С този закон се създават условия и гаранции за: равнопоставеност на хората с увреждания; тяхната социална интеграция и упражняване на правата им; подкрепа на самите хора с увреждания и техните семейства; интегриране на хората с увреждания в работна среда.

Интеграцията на хората с увреждания се осъществява чрез: медицинска и социална рехабилитация; образование и професионално обучение; трудова заетост; достъпна жизнена и архитектурна среда; социални услуги; социално-икономическа защита; достъпна информация. Това всъщност са основните области за интеграция.

Държавната политика за интеграция на хората с увреждания се определя от Министерския съвет.

Тя се провежда от Министерския съвет, министъра на труда и социалната политика, областните управители, органите на местното самоуправление в сътрудничество с национално представителните организации на и за хората с увреждания, национално представителните организации на работодателите и национално представителните организации на работниците и служителите съобразно приетата държавна стратегия за равни възможности на хората с увреждания.

Държавните органи и органите на местното самоуправление съобразно своите правомощия приемат нормативни актове, стратегии, програми, стандарти и други документи, свързани с интеграцията на хората с увреждания.

За сътрудничество при разработване и провеждане на политиката в областта на интеграцията на хората с увреждания към Министерския съвет се създава Национален съвет за интеграция на хората с увреждания, като консултативен орган

Глава III от закона отразява оценяването на увреждането се извършва чрез медицинска експертиза и социална оценка

Социалната оценка се извършва въз основа на медицинската експертиза и установява: потребностите за рехабилитация; възможностите за професионална реализация; възможностите за социална интеграция. Тя включва: оценка на обстоятелствата; препоръки за необходимите мерки за социално включване; мотивирано предложение за отпускане на месечна добавка за социална интеграция по чл. 42, ако се установи, че е необходимо отпускането ѝ.

В глава IV са отразени по-подробно областите за интеграция на хората с увреждания.

В раздел Профилактика и рехабилитация на уврежданията включва следното:

Във връзка с профилактика на уврежданията, се приемат от Министерския съвет програми за профилактика; програма за ранна диагностика и профилактика на генетичните заболявания.

Медицинската рехабилитация (чл.14, ал.2) включва: поддържаща медикаментозна терапия; физикална терапия; говорна и зрителна терапия; кинезитерапия; ерготерапия; психотерапия; трудово лечение; използване на медицински изделия, помощни средства и съоръжения.

Социалната рехабилитация е създаване на умения за водене на самостоятелен живот чрез рехабилитация на зрението, слуха и говора, двигателна рехабилитация, психологична помощ, предоставяне на социални услуги и други дейности. (чл.14, ал.4).

Раздел Образование и професионална подготовка по-важното от него е:

Към регионалните инспекторати на Министерството на образованието и науката се създават екипи за комплексно педагогическо оценяване и интегрирано обучение на децата с увреждания.

За подпомагане на интегрираното обучение на децата с увреждания се създават ресурсни центрове за интегрирано обучение към Министерството на образованието и науката.

Министерството на образованието и науката осигурява обучение на децата /и лицата/ с увреждания във всички образователни степени създавайки материална и педагогическа подкрепяща среда за интегрираното им обучение – чисто физически нормален достъп, допълнителни преподаватели, учебни пособия и т.н. Създава възможности за обучение и на децата, които имат специални образователни потребности и Трудова заетост

В раздел Трудова заетост е фиксирано, че заетостта на хората с увреждания се осъществява по два начина: чрез интегрирана работна среда и в специализирана работна среда. В разработваните и реализиращи се национални програми и мерки за насърчаване на заетостта, се гарантират равни възможности на хората с увреждания за участие в пазара на труда. В програмите и мерките се предвиждат средства за стимулиране на работодателите, които осигуряват заетост на хора с увреждания.

В Раздел IV -Създаване на условия за достъпна жизнена и архитектурна среда са фиксирани задълженията навсички органи за създаване на подходящи условия за хората с увреждания. Министерствата създават нормативни актове в областта на своите компетенции:

Министерството на регионалното развитие и благоустройството създава условия за достъпна жизнена и архитектурна.

Министерството на транспорта създава условия за достъп на хората с увреждания до транспортни услуги.

Раздел V фиксира държавната политика като Социално-икономическа защита. Отрадени са преференциите за наети на работа хора с увреждания и специализиране предприятия на хора с увреждания – от Републиканския бюджет към тях се насочват 30 % от внесените от работодателя вноски за ДОО; Задължително ЗО, допълнително пенсионно осигуряване на хората с уврежданията.

Специализираните предприятия и кооперации, лечебните бази, ползват данъчни преференции, уредени в Закона за корпоративното подоходно облагане и в Закона за данъците върху доходите на физическите лица.

Хората с трайни увреждания, с доходи от трудова дейност, ползват данъчни облекчения.

Особено силен в индивидуалната грижа за децата е чл.43 на ЗИХУ:

“ (1). Право на месечна добавка в размер 70 на сто от минималната работна заплата за деца с трайни увреждания до 18-годишна възраст и до завършване на средното образование, но не по-късно от 20-годишна възраст (към момента 168 лв.) имат: 1. родители (осиновители), когато отглеждат деца с трайни увреждания; 2. семейства на роднини или близки и приемни семейства, при които са настанени деца с трайни увреждания по реда на чл. 26 от Закона за закрила на детето.

(2) Правоимащите по ал. 1 получават месечната добавка по постоянния си адрес от дирекциите "Социално подпомагане" на Агенцията за социално подпомагане.

(3) Ако децата са настанени на пълна държавна или общинска издръжка в лечебни заведения, както и в специализирани институции за срок, по-дълъг от един месец, правоимащите не получават месечна добавка по ал. 1 за периода на престоя им в тях.

(4) Правото на месечна добавка по ал. 1 се погасява в срок три години считано от края на месеца, за който се отнася.“

Глава V от закона определя източниците на финансиране на дейностите по този закон: епубликанския бюджет; общинския бюджет; национални и международни програми; дарения от местни и чуждестранни физически и юридически лица; други източници. Собствени приходи на Агенцията за хората с увреждания.

Глава VI отделя внимание на административно-наказателните разпоредби, с които отново защитава интересите на хората с увреждания.

В допълнителните разпоредби са фиксирани терминологични определения.

Правилник за прилагане на закона за интеграция на хората с увреждания [8]

Обн. ДВ. бр.115 от 30 Декември 2004г., В сила от 01.01.05 г.; последни изм. ДВ. бр.58 от 18.07. 2006г.

В него са разгледани правомощията и отговорностите на двете агенции - Агенцията за хората с увреждания (АХУ) и Агенцията за социално подпомагане (АСП), както и правото на социално-икономическа защита на всеки гражданин с увреждания, под формата на добавки, или целеви помощи.

Правомощията и дейностите на АСП са отразени в глава оценяване на увреждането и на възможностите за социална интеграция и в глава социално-икономическа защита. В последната глава са всъщност отразени и всичките права на хората с увреждания.

Поддържането на информационна база данни от АХУ е с цел проследяване на броя и за анализ на социално-икономическия статус на хората с увреждания, за планиране на дейности и мерки, свързани със задоволяване на потребности от образование, медицинска и социална рехабилитация и интеграция

Агенцията за хората с увреждания поддържа регистър на специализираните предприятия и кооперации на хората с увреждания.

Глава III – оценяване на увреждането и възможностите за интеграция, започва с дейността на постоянно действаща консултативна комисия в състав председател, секретар и трима членове. (чл.7 ал.1) Заседанията на комисията по чл. 7, ал. 1 се свикват най-малко веднъж месечно от председателя на комисията.

В глава IV – Трудова заетост, Агенцията за хората с увреждания предоставя информация за възможностите за финансиране по проекти и програми по Закона за интеграция на хората с увреждания на: хората с увреждания; работодателите/органите по назначаване; специализираните предприятия и кооперации на хората с увреждания.

Глава V е най-обстойната, касаеща правата на всеки гражданин с увреждания индивидуално.

Във връзка с месечна добавка за социална интеграция - База за нейното определяне е гарантираният минимален доход (ГМД)

За транспортни услуги се предоставя помощ в размер 15 % от гарантирания минимален доход.

За ползване на информационни и телекомуникационни услуги (чл.26) се предоставя помощ в размер 20 % от гарантирания минимален доход.

За обучение (чл.27) в размер 20 % от ГМД се предоставя на деца с трайно намалена възможност за социална адаптация и на лица с трайно намалена работоспособност, които имат потребност от придобиване на допълнителни знания и умения, чрез различни форми на обучение извън заложените в системата на общообразователната подготовка.

Месечна добавка за диетично хранене и лекарствени продукти (чл.29) в размер 15 на сто от гарантирания минимален доход се предоставя на деца с трайно намалена възможност за социална адаптация и на лица с трайно намалена работоспособност при наличие на медицинско предписание от лекар специалист.

Месечна добавка за достъпна информация (чл.30) в размер 15 на сто от гарантирания минимален доход се предоставя на лицата с трайни слухови и/или зрителни увреждания с намалена работоспособност или деца с трайно намалена възможност за социална адаптация.

Хората с увреждания, нуждаещи се от помощно-технически средства, имат право на целева помощ за покупка и ремонт на помощни средства, приспособления и съоръжения (чл.39) за облекчаване и компенсиране на уврежданията. Видовете помощни средства, приспособления и съоръжения, за които лицата ползват целева помощ, медицинските условия за отпускането им, експлоатационните им срокове и необходимите медицински документи са посочени в списък – приложение към закона.

Хората с трайни увреждания, чието придвижване е затруднено, имат право на целева помощ за покупка и/или приспособяване на лично моторно превозно средство (чл.48) в размер 1200 лв., ако месечният доход на член от семейството за последните 12 месеца е равен или по-нисък от трикратния размер на гарантирания минимален доход.

В допълнителните разпоредби е дадено тълкуване на понятието семейство и разяснения кое е и кое не е доход при отпускане на целеви помощи.

На **финала на статията** следва да се посочи, че работата по закрила на деца в неравностойно положение и деинституционализацията еотлично обезпечен с нормативни национални документи, които са в отговор на Конвенцията на ООН за правата на детето. Като страна, която действа в нейното поле, след рагификация, се бележат определено успехи в алтернативните услуги, които силно се доближават до отглеждането на дете в риск, в семейна среда, което е основна поанта на Конвенцията.

References:

1. Child Protection Act, 2000
2. Law on the Integration of People with Disabilities, 2004
3. Children's Family Assistance Act, 2002
4. United Nations Convention on the Rights of the Child, 1991
5. Regulation on the Application of the Child Protection Act, 2003
6. Rules for the Application of the Family Assistance Act for Children, 2002
7. Regulation on the Application of the Social Assistance Act, 1998
8. Regulations for the Application of the Disability Act, 2004
9. **D. Ivanova, Vodenova P. (2018).** Design Thinking as a Innovation Tool in Organization, Science Journal, Vol.7, Sofia 1/2018, ISSN 1314-6149, Faculty of Forest Industry – University of Forestry – Sofia, p.25-32
10. **P. Vodenova (2018).** Advanced Design Methods Applied in Design Education at the University Of Forestry, Science Journal, Vol.7, Sofia 1/2018, ISSN 1314-6149, Faculty of Forest Industry – University of Forestry – Sofia, p.66-72